

УДК 811.11

О. П. Мадюдя

ТИПИ ЕЛІПСУ В РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена дослідженню питання функціонування різних типів еліпсу у ранньоновоанглійській мові. Автор розглядає описову класифікацію цього явища на матеріалі творчості В. Шекспіра та аналізує різні підходи до його вивчення. Доведено, що ранньоновоанглійській мові властиве широке використання еліпсу, характерного для сучасної англійської мови.

Ключові слова: синтаксичний та семантичний еліпс, антецедент, ідентичність, відновлюваність, ліцензування, ранньоновоанглійська мова.

Постановка проблеми. Термін "еліпс" охоплює широке коло явищ: від пропуску слів у реченнях до вживання усталених еліптичних конструкцій. Він викликає інтерес у лінгвістів, оскільки виражає значення без відповідної форми. Еліпс – невід’ємна ознака природної мови, де його можливості та засоби реалізації проявляються по-різному. Недостатня розробленість теорії еліпсу пояснюється його складністю, необхідністю посилатися на просодію, лексичну семантику, синтаксис, граматичну семантику та дискурс. Через це комплексно еліпс в англійській мові є недостатньо вивченим. Невирішеною досі залишається низка питань пов’язаних з існуванням типів еліпсу на ранніх етапах розвитку мов, зокрема в ранньоновоанглійській мові, тому матеріалом для дослідження слугували уривки писемного мовлення виокремлені методом суцільної вибірки з творів В. Шекспіра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еліпс як мовне явище ґрунтовно досліджували науковці різних напрямів лінгвістики, серед яких варто назвати Merchant J., Aelbrecht L. та Marjorie J. McShane. Крім того, дослідники синтаксису вже описали ліцензування та умови відновлюваності еліптичної конструкції, теоретики дискурсу включили еліпс до моделей структури "тема – рема", а лінгвісти, які проводять дослідження у сфері дескриптивної та типологічної лінгвістики, описали потенціал еліпсу в мовах світу та визнали це явище критерієм присутності або відсутності у мові орієнтації на дискурс [3, с. 3-4].

Науковці досліджують ряд важливих питань щодо природи еліпсу в мові. По-перше, розглядається проблема існування синтаксичної конструкції на місці пропуску. Вважається, що якщо вона дійсно існує, необхідно дати право на життя теоріям граматики, які допускають існування фраз та стрижневих конструкцій, які не вимовляються. Якщо ні, синтаксис повинен слідувати правилу "що чуєш, те маєш" ("*what you hear is what you get*"). По-друге, існує проблема ідентичності: яким чином пропуск повинен корелювати з антецедентом еліпсу. Це питання вирішується шляхом встановлення автентичності зв’язку: пропущений матеріал повинен відповідати певній антецедентній фразі семантично та/або синтаксично. По-третє, відкритим

залишається питання ліцензування еліпсу: які стрижневі конструкції чи позиції створюють ситуацію еліпсу та які умови їх розташування [4, с. 4-5]. Оскільки на сьогодні науковці не дійшли згоди стосовно всіх цих питань, у сучасній лінгвістиці існують різні підходи до вивчення цього явища. Всі вони будуть розглянуті в основній частині роботи.

Мета статті полягає у практичному підтвердженні положення про широке використання різних типів еліпсу у ранньоновоанглійській мові. Досягненню мети сприяє здійснення аналізу творчості В. Шекспіра на предмет використання автором еліпсу та еліптичних конструкцій.

Виклад основного матеріалу. Генеративна лінгвістика розглядає два ряди типів еліпсу:

1) слусинг (*sluicing*), еліпс іменної групи (*NPE*) і еліпс дієслівної групи (*VPE*); еліпс хоча б одного із цих видів зустрічається в усіх мовах світу, хоча систематизована загальнолінгвістична теорія класифікації видів еліпсу ще не розроблена [4, с. 2-3]. Напр.:

(1) *Sluicing*: (...) he hath indeed better bettered expectation than you must expect of me to tell you how *e* [2, с. 7].

(2) *NPE*: A bird of my tongue is better than a beast of yours *e* [2, с. 9].

(3) *VPE*: But I hope you have no intent to turn husband, have you *e* [2, с. 10]?

Ці три види еліпсу відрізняються тим, що їм відповідають певні структурні елементи: *wh*-фрази слусингу потребують вихідне підрядне речення, модальні та допоміжні дієслова доповнюються дієслівною групою, детермінуючі елементи потребують доповнення іменною групою. Тобто ці конструкції дають змогу встановити, які елементи опущені, орієнтуючись на селекційні та категоріальні ознаки членів речення [4, с. 3].

Розглянемо цю закономірність на прикладі еліпсу іменної групи (2). Повне речення мало би такий вигляд:

(4) A bird of [_{NP} my tongue] is better than a beast of [_{NP} your tongue].

У реченні (4) семантично протиставляються специфікатори групи іменника, створюючи таким чином дублікат вершини (*head*). Для уникнення повторень мовець вживає еліптичну конструкцію, в результаті чого залежний (*conjoint*) присвійний займенник *your* переходить в незалежну (*absolute*) форму *yours*.

2) геппінг (*gapping*), псевдогеппінг (*pseudogapping*), підняття правого вузла (*right node raising*), стріппінг (*stripping*), фрагментація (*fragment/answer ellipsis*), порівняльний еліпс (*comparative deletion*) та інші види еліпсу, які об'єднуються в групу редукції за сурядним зв'язком [7, с. 1]; напр.:

(5) *Stripping*: Here, here comes master Signior Leonato, and the Sexton *e*, too [2, с. 59].

(6) *Answer ellipsis*: – Did he break out into tears? – *E* in great measure [2, с. 7].

(7) *Comparative deletion*: Indeed, he looks younger than he did *e*, by the loss of a beard [2, с. 34].

У прикладі (5) значення еліпсу виражено за допомогою антецедента [TR comes], тому повне речення виглядало би наступним чином:

(8) Here, here [TR comes] master Signior Leonato, and the Sexton [TR comes], too.

Для уникнення повторів ідентичних часових груп мовець вжив еліптичну структуру, опустивши повторюваний елемент.

Фрагментація, представлена у прикладі (6), пояснюється наявністю антецедента [IP he did break out into tears] у попередній репліці. Цей вид еліпсу характерний для живого діалогічного мовлення, де кожне наступне речення структурно і семантично пов'язане із попереднім, тому фрагментація не існує поза контекстом.

Порівняльний еліпс характеризується аналогічними принципами опущення повторюваної фрази і використовується в реченнях із порівняльними конструкціями.

Важливо зазначити, що еліпс обмежується двома факторами:

1. Відновлюваність (елемент може бути пропущеним лише тоді, коли адресат повідомлення може однозначно відновити його значення із контексту). Зв'язок між еліптичною конструкцією й антецедентом, який дозволяє відновити значення, є умовою семантичної ідентичності. Напр.:

(9) – Hath Leonato any son, my lord?

– *E* no child but Hero; she's his only heir [2, с. 12].

У наведеному прикладі вживання еліпсу можливе завдяки тому, що зміст речення відновлюється за допомогою антецеденту [IP Leonato hath] із попереднього речення. Поза даним контекстом репліка *no child but Hero* втратила би сенс.

Панує думка, згідно з якою повинна існувати певна синтактична ідентичність; J. Merchant називає це "умовою структурного ізоморфізму". Розглянемо цю теорію на прикладі еліпсу дієслівної групи:

(10) But I hope you have no intent to turn husband, have you *e* [2, с. 10].

Пор. (рис. 1):

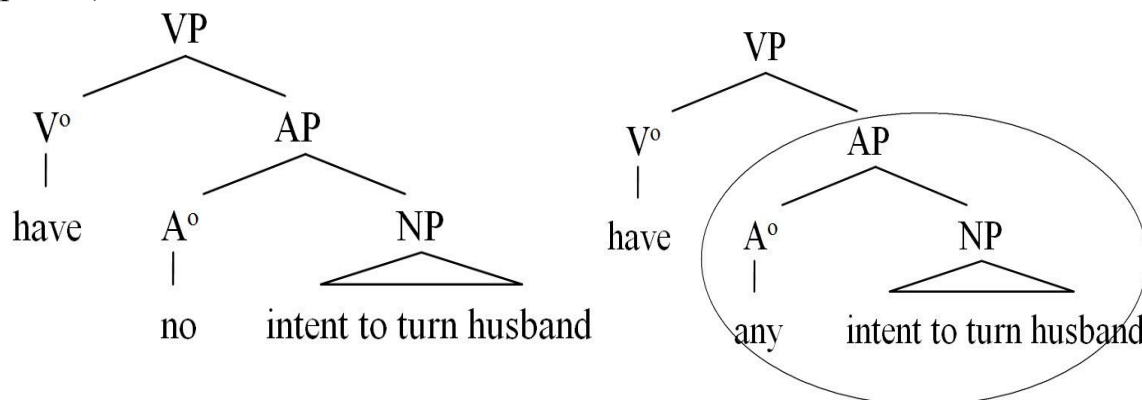

Рис. 1. Еліпс дієслівної групи

У випадку, коли дієслівні групи (*VP*) повторюються, друга конструкція може опускатися, оскільки створюється умова структурного ізоморфізму [5, с. 18]. Однак станом на сьогодні між науковцями немає згоди щодо необхідності виконання умови синтаксичної ідентичності.

2. Ліцензування (еліпс можливий лише у відповідному синтаксичному оточенні, навіть якщо інтерпретація пропущеного матеріалу зрозуміла). Правила ліцензування еліпсу індивідуальні для кожної мови, тому дозволені умови для пропуску певних синтаксичних елементів в англійській мові не підходять для нідерландської чи французької, навіть за умови відновлюваності пропущених конструкцій із контексту [1, с. 10-13].

Синтаксичний еліпс – це пропуск слова чи фрази, які можуть займати місце певного члена речення, напр.:

(11) My love is thine to teach: teach it but how *e*,
And thou shalt see how apt it is to learn
Any hard lesson that may do thee good [2, с. 12].

Семантичний еліпс – це опущення елементів, що не утворює синтаксичного пропуску, хоча має велике значення при інтерпретації тексту [3, с. 3], напр.:

(12) – (...) he is a very valiant trencherman; he hath an excellent stomach.

– And *e* a good soldier too, lady.

– And *e* a good soldier to a lady: but what is he to a lord?

– *E* a lord to a lord, a man to a man; stuffed with all honourable virtues [2, с. 8].

Синтаксичний еліпс ґрунтується на аналогії, тому невиражений елемент легко відновлюється без контексту. У разі семантичного еліпсу необхідно знати комунікативну ситуацію, оскільки існує великий діапазон можливих імплікаторів. Яскравим прикладом ланцюжка семантичних еліпсів є діалог, в якому усі репліки пов'язані і не мають однозначного тлумачення поза контекстом [6, с. 4]. Таку мовленнєву ситуацію ілюструє приклад (12), де кожна наступна репліка містить еліпс та може інтерпретуватися однозначно лише з урахуванням антецеденту із попереднього. Розглянемо репліку *And [IP he is] a good soldier too, lady*. У іншому контексті це речення набуло б іншого значення, напр.:

(13) – He cannot be an honourable man.

– And [IP:*E* he cannot be] a good soldier too, lady.

Як бачимо, зі зміною антецедента еліптична конструкція повністю міняє значення. Цей приклад доводить, що контекст має визначальне значення при інтерпретації семантичного еліпсу.

Еліпс порушує компонентну структуру речення, однак такі зміни не впливають на його семантику, оскільки будь-яке висловлювання є завершеною одиницею у відповідному контексті. Екстралінгвістична залежність неповного речення більша у порівнянні з повним, тому для успішної комунікації необхідним є контакт між комунікантами. Еліпс ґрунтується на існуванні

обов'язкового контекстуального оточення. Така умова дозволяє мовцю пропускати певні елементи без втрати смислового наповнення висловлювання [6, с. 2].

Результатом вживання еліпсу в реченні є невідповідність між формою і значенням, переважання значення над змістом, і одним із головних питань, які при цьому виникають – існування синтаксичної конструкції на місці еліпсу. Існує 3 підходи до його вирішення:

1. Неструктурний (*nonstructural*) підхід (синтаксична будова речення відповідає його фонетичній реалізації, не існує інших синтаксичних конструкцій, крім тих, що вимовляються).

2. Підхід нульової проформи (*null proform*) (у синтаксичній структурі еліпсованого речення існує нульовий елемент, що здатен замінити пропущений, ця проформа не має внутрішньої структури, а її значення виводиться із антецеденту).

3. Видалення фонетичної форми (*PF-deletion*) (не існує пропуску синтаксичних конструкцій, проте фонетична форма може опускатися, оскільки в реченні присутній антецедент, який виражає значення фрази, що не вимовляється) [1, с. 1-2].

Існують певні докази на підтримку неструктурного підходу до вивчення еліпсу. По-перше, це відсутність позиційного ефекту, обмеження у певному контексті із еліпсом, що характерно для слусингу, фрагментації, а також спорадично для геппінгу та порівняльного еліпсу. По-друге, винятки у правилі переносу питальної групи на початок підрядного речення з умовою збереження прийменника у початковій позиції (*exceptions to the P-stranding generalization*). Науковцями хоча ще точно не встановлено, за яких умов це відбувається і чи є це системною ознакою прийменників англійської мови [4, с. 15-18].

Структурні підходи також мають ряд свідчень, які доводять існування певної синтаксичної конструкції на місці еліпсу. По-перше, це позиційний ефект. Докази його існування ґрунтуються на обмежених умовах розташування елементів (*locality constraint*), чия ймовірна початкова позиція знаходиться всередині імпліцитного матеріалу. Якщо будь-яка з цих умов розташування реалізується згідно з обмеженнями синтаксичного вираження, то її присутність в еліптичних конструкціях доводить, що означений ефект існує. По-друге, існує правило переносу питальної групи на початок підрядного речення з умовою збереження прийменника у початковій позиції, напр.:

(14) She asked for Signior Mountanto who has returned from the wars.
– What is he that you *ask for*, niece [2, с. 7]?

Проте це правило властиво не усім мовам. J. Merchant наводить приклад з рос.:

(15) – Аня говорила с кем-то по телефону, но не знаю с кем.
Кем она говорила с?

Приклад (15) доводить, що це правило характерне не для усіх мов, тому воно не є універсальним і не може використовуватися при розробці загальнолінгвістичної теорії еліпсу. Крім того, сам автор вказує на недоліки цього аргументу.

По-третє, доказом на захист структурних підходів є узгодження відмінків, наявне в германських мовах. Для прикладу перетворимо повне речення в еліптичне з ідентичним керуванням:

(16) I have brought Count Claudio, *whom* you sent me *to seek* [2, с. 22].

You sent me *to seek somebody*, but I cannot remember *whom* (*objective case*).

Як бачимо, при використанні еліптичної конструкції спостерігається збереження керування дієслова, а саме об'єктний відмінок питального займенника. Однак це явище важко простежити в ранньоновоанглійській, оскільки вона характеризується спрощеною системою відмінків.

По-четверте, вживання інфінітиву з часткою "to" та пропуск підрядного сполучника при фрагментуванні (*answer ellipsis*). По-п'яте, предикативні репліки вказують на явище дещо незрозуміле, якщо вважати, що існує лише семантичний або прагматичний зв'язок між питанням і відповіддю, оскільки мінімальною реплікою еліптичного типу може бути лише предикатив (VP), а не інфінітив. Це може бути доказом існування синтаксичної структури на місці еліпсу [4, с. 8-14]. Окрім того, L. Aelbrecht наводить ще один, на його думку, найвагоміший аргумент на захист структурного підходу: можливість вилучати певні елементи із еліптичної конструкції. Якби пропущена конструкція не мала би структури, така трансформація була б неможливою [1, с. 8].

Загалом природні мови можна поділити на орієнтовані та неорієнтовані на дискурс. Перші характеризуються значним впливом дискурсу на граматичну структуру речення. Таким мовам властиве актуальне членування речення, вільний порядок слів, морфологічне маркування і широке використання еліпсу. Ранньоновоанглійська мова не належить до цієї групи, тому їй не властиве таке різноманіття видів еліпсу, яке мають мови, орієнтовані на дискурс [3, с. 17-18].

Висновки. *Еліпс є результатом розвитку природної мови, проявом її тяжіння до мінімалізму.* Працюючи над вивченням еліпсу, науковці намагаються вирішити ряд проблем, пов'язаних з різними підходами до вивчення цього явища, а саме питання існування синтаксичної структури на місці пропуску та питання ідентичності і ліцензування еліпсу. Крім поділу на синтаксичний і семантичний, еліпс має близько десяти різновидів, обґрунтованих з граматичної точки зору. Головною особливістю цього явища вважається існування значення без відповідного мовленнєвого вираження. Як свідчить матеріал, еліптичні конструкції у ранньоновоанглійській мові є

достатньо поширені та представлені усіма типами, властивими для сучасної англійської мови, що свідчить про тенденцію спрощення мовлення з орієнтацією на слухача.

Список використаної літератури

1. Aelbrecht L. The Syntactic Licensing of Ellipsis / L. Aelbrecht. – Amsterdam: John Benjamins Pub. Co., 2010. – 230 p.
2. Malone E. Complete Works of Shakespeare with notes by Malone, Steevens et. al. Vol. II / E. Malone, G. Stevens, A. Chamlers. – Philadelphia: David McKay Publisher, 1904. – 409 p.
3. Marjorie J. McShane. A Theory of Ellipsis / Marjorie J. McShane. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 272 p.
4. Merchant J. Ellipsis / J. Merchant // Syntax: An international Handbook of Contemporary Syntactic Research – Berlin: Walter de Gruyter, 2012. – 43 p. [to appear]
5. Merchant J. The syntax of silence: Sluicing, islands, and the theory of ellipsis / J. Merchant. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 262 p.
6. Акопян А.А. Эллипсис в условных конструкциях английского языка [Текст] / А.А. Акопян // Университетские чтения – 2009: материалы научно-методических чтений ПГЛУ. – Пятигорск: Изд-во ПГЛУ, 2009. – С. 130-136.
7. Тестелец Я.Г. Эллипсис в русском языке: теоретический и описательный подходы [Текст] / Я.Г. Тестелец // Конференция "Типология морфосинтаксических параметров": доклад – М.: МГГУ, 2011. [Электронный ресурс:http://antonzimmerling.files.wordpress.com/2011/11/testeletstypmophparamhandout_2011.pdf].

Оксана Мадюдя. Типы эллипсиса в ранненовоанглийском языке.

Статья посвящена исследованию вопроса функционирования различных типов эллипсиса в ранненовоанглийском языке. Автор рассматривает описательную классификацию этого явления на материалах творчества В. Шекспира и анализирует различные подходы к его изучению. Доказано, что ранненовоанглийскому языку свойственно широкое использование эллипсиса, характерного для современного английского языка.

Ключевые слова: синтаксический и семантический эллипсис, антецедент, идентичность, восстанавливаемость, лицензирование, ранненовоанглийский язык.

Oksana Madyudya. Types of ellipsis in the Early New English language.

The article is dedicated to the question of different ellipsis types in the Early New English language. The author studies the descriptive classification of this linguistic phenomenon considering the W. Shakespeare's works and analyses different approaches to it. It is proved that the wide usage of ellipsis which can be found in Modern English can also be referred to the Early New one.

Key words: the syntactic and semantic ellipsis, antecedent, identity, recoverability, licensing, the Early New English language.